

Юлія МАТВЄЄВА

кандидатка юридичних наук,
ст. викладачка кафедри загальнотеоретичного правознавства
та публічного права Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Відомий давньоримський вислів зазначає: *ubi societas, ibi jus* – там, де є суспільство, там є і право. Тобто право – це необхідний атрибут суспільства (його субстанція). Як свідчать історичні дослідження, воно з'являється насамперед в результаті міжособового спілкування між людьми, взаємних зобов'язань, які беруть на себе члени суспільства в процесі такого спілкування, та взаємної відповідальності за їх виконання. Невиконання таких зобов'язань неминуче призводить до конфліктів, які існують в будь-якому суспільстві незалежно від рівня його розвитку [1, 44].

Таким чином, право як явище соціальне виконує роль досягнення компромісу. Відсутність компромісу свідчить про певні проблеми у правовій площині для учасників відносин. Однак у сучасному цивілізованому суспільстві для вирішення конфліктних ситуацій існують різні способи: позасудові (переговори, mediaція) та судові. Такими є традиційні уявлення про вирішення соціальних суперечок.

А якою є роль права в умовах нетрадиційних, нетипових, в умовах війни? Війна – це відсутність компромісу, це конфлікт між державами, в основі якого – захоплення чужих територій, людських, енергетичних, природних та ін. ресурсів. І це означає, що право в умовах війни «не працює», не виконує своєї соціальної функції. Право «не воює». Адже війна – це результат недовісти дипломатичних зусиль та ігнорування нормами національного та міжнародного права. Війна – наслідок «недовісти права»?

В умовах повітряних тривог та ракетних загроз і ударів, коли людина віч на віч стикається із смертельними небезпеками дуже складно продовжувати вірити. Вірити у краще, у майбутнє, у мирне вирішення військового конфлікту. І найтяжче вірити у силу права. На мою думку, з такою світоглядно-чутливою психо-емоційною проблемою зіткнулась професійна юридична спільнота в Україні 24 лютого 2022 р. Чи не найскладніше було викладацькій та науковій інтелігенції, яка безпосередньо впливає на формування та освіту майбутніх правників у вищій школі. Як можна продовжувати вірити і не зневіритись? Чи може право протистояти існуючому військовому конфлікту? Чи має воно значення в умовах війни? Чи не зникає воно в таких умовах?

Філіп Сендс, відомий британський юрист-міжнародник, у своїй відомій книзі «Східно-Західна вулиця. Повернення до Львова» описує жакливі події Другої світової війни, Голокосту. Але найважливіше в його праці – це, зокрема, відтворення автобіографічних подій двох корифеїв сучасного міжнародного права, які пов'язані з Україною: Рафала Лемкіна та Герша Лаутерпахта. Лемкін є засновником Конвенції про геноцид. Лаутерпахт – розробник концепції злочинів проти людяності, чим підняв статус людини як особистості, індивіда, окремого суб'єкта міжнародного права. В 1945-1946 рр. Лемкін і Лаутерпахт були в Нюрнберзі як юридичні консультанти

американців і британців відповідно. Вони створили сучасне міжнародне право: права людини, геноцид, злочин проти людства – і все це повертає нас до Львова [2].

Вчені створювали нову парадигму міжнародного права в жахливих умовах війни, коли нацистська Німеччина панувала в Європі. Що їх надихало? Віра у силу права, яке неодмінно покарає винуватців Голокосту, страшних трагедій Другої світової війни, в результаті яких чоловіки втратили свої родини. Вони цю віру зробили сенсом свого життя, що допомагало їм не зламатись, а вперто рухатись вперед. Саме на пошуках внутрішнього змісту життя, як відомо, базується відома логотерапія Віктора Франкла, викладена ним у його знаменитій книзі «Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі». Знайшовши ту мету, ідею, резон, людина не тільки виживала у нелюдських умовах, а і не втрачала віру у те, що сенс її життя не буде марним.

На початку XIX ст. виникає концепція «кінця історії», основне значення якої полягає у тому, що ідеологічна еволюція людства завершилася на ідеалах Французької та Американської революцій, і, хоча якісь режими в реальному світі повністю їх не здійснили, теоретична істинність самих ідеалів абсолютна і поліпшити їх не можна. Та XX ст. перекреслило ліберальні здобутки цивілізації можливістю виходу на історичну арену ганебних тоталітарних режимів, як комунізм та фашизм.

На початку 1990-их років відомий американський політолог Френсіс Фукуяма видає свою знамениту книгу «Кінець історії та остання людина». В ній він, керуючись подіями завершення холодної війни, краху Радянського Союзу, або чергового періоду післявоєнної історії, пише про кінець історії як такої, завершення ідеологічної еволюції людства та універсалізацію західної ліберальної демократії як остаточної форми правління [3]. «Кінець історії сумний. У постісторичний період немає ні мистецтва, ні філософії. Я відчуваю в собі і помічаю в навколишніх ностальгію за тим часом, коли історія існувала. Якийсь час ця ностальгія все ще буде жити суперництво і конфлікт, визнаючи неминучість постісторичного світу, я відчуваю найсуперечливіші почуття до цивілізації, створеної в Європі після 1945 р., з її північноатлантичною та азіатською гілками. Може бути, що саме ця перспектива багатовікової нудьги змусить історію взяти ще один, новий старт?» - такими словами завершує філософ свою книгу [3].

Та чи настав кінець історії за Фукуямою сьогодні, в XXI ст., коли людство продовжує страждати від засилля авторитарних ідеологій? Відповідь очевидна. Ми сьогодні не просто спостерігаємо історію як наповнену подіями в часовому континіумі реальність, а є її учасниками та активними гравцями.

Таким чином, історія продовжується, вона не може закінчитись, оскільки існує людина і людство, навколо яких відбуваються усі процеси сучасної хроніки. А оскільки людина завжди потребує упорядкування соціальних відносин, так само не може «закінчитись або перестати працювати» право.

Право – це антипод свавілля і беззаконня, засіб соціального прогресу, що забезпечує рух суспільства до свободи, утвердження статусу автономності особистості, все більшої гарантованості її прав і свобод та досягнення на цій основі соціальної злагоди [1, 45]. Сутність права відповідно до комунікативного підходу коріниться в природі людської особистості. Для того щоб залишатися людиною, індивід повинен не тільки мати право на збереження самого себе, власної свободи і незалежності, а й поважати права, свободу і незалежність інших людей [1, 28].

Сьогодні Україна як держава, а також усі особи, які проживали тут до 24 лютого 2022 р. зазнали і продовжують зазнавати брутальних порушень з боку рф через толерантність до несправедливості як загрози демократії і правам людини, індивідуальної свободи і автономії права.

Однак Френсіс Фукуяма у своїх прогнозах щодо війни в Україні Зазначає: «Росія прямує до повної поразки в Україні. План Росії був некомпетентним, ґрунтуючись на помилковому припущенні, що українці прихильно ставляться до Росії і що їхні війська здадуться одразу після вторгнення.

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй вкотре довела, що від неї немає користі. Єдиною корисною річчю було голосування на Генеральній асамблеї, яке допомагає визначити найгірших або найбільш невірних акторів у світі. (141 країна за, проти 5, утрималось 35)

Зволікання НАТО із допомогою Україні було правильним. Набагато краще, щоб українці самостійно перемогли росіян, позбавивши Москву виправдання, що НАТО напав на них, а також уникнувши всіх очевидних можливостей ескалації.

Поразка Росії зробить можливим «нове народження свободи» і позбавить нас від занепаду глобальної демократії. Завдяки великій кількості відважних українців дух 1989 року житиме» [4].

А для притягнення рф до відповідальності за злочини проти миру, людяності та безпеки людства необхідне практичне застосування міжнародного права. Отже, сила права, а не право сили – залишається завжди, за будь-яких умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
2. Філіп Сендс: Львів дав світу великих юристів: <https://zaxid.net/news/>
3. Френсіс Фукуяма: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/307/40.pdf>
4. Френсіс Фукуяма: https://zaxid.net/statti_tag50974/

Майя ПИВОВАР

доктор філософії, асистент кафедри теорії права
та конституціоналізму

Національного університету «Львівська політехніка»

УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД ВІЙНИ В УКРАЇНІ

24 квітня 2022 року – минуло рівно два місяці з моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Мета війни – примусово позбавити нашу державу незалежності, територіальної цілісності, а найголовніше стерти з лиця землі українську національну ідентичність. Першочерговим завданням українського суспільства полягає в тому, щоб довести ворогу, що наша нація не може мати нічого спільного з російським «братським народом». Ідентичність є результатом ідентифікації, є усвідомленим самовизначенням особистості. В такий складний для нас